

„Nem súlyed az emberiség!”...

**Album amicorum
Szörényi László LX. születésnapjára**

Főszerkesztő: JANKOVICS József
Felelős szerkesztő: CSÁSZTVAY Tünde
Szerkesztők: CSÖRSZ Rumen István
SZABÓ G. Zoltán

Nyitólap: www.iti.mta.hu/szorenyi60.html

MTA Irodalomtudományi Intézet
Budapest, 2007

KELEVÉZ ÁGNES

„Iam mons livescit, nidoque columba quiescit” *Filológiai érdekességek az Új leoninusok kéziratán*

Az *Új leoninusok* a pályakezdő Babits gyorsan közismertté váló, sikeres verse lett, hiszen nem sokkal azután, hogy 1910. január 1-jén megjelent a *Nyugatban*, ezt a verset választották ki arra, hogy a folyóiratot propagáló, gondosan megtervezett, elegáns képeslap-sorozat része legyen. Egy-egy nyugatos alkotó fotója és aláírása mellett egy gondosan kiválasztott vers szövege hirdette az új magyar irodalom sokat támadott fórumát. Babits, nyilván nem kevés büszkeséggel, már ez év május 7-én e lapon küldi Szekszárdra családjának Gizella-napi jókívánságait.¹

Viszonylag sokat tudtunk már eddig is a vers keletkezéséről, ám az utóbbi évek folyamán publikussá vált autográf verskézirat néhány újabb filológiai csemegével is szolgált. Szabó Lőrinc hagyatékának sokáig otthon őrzött része fiának halála után ugyanis az MTA Kézirattárába került, benne két fontos Babits-vers, az *Esti kérdés*² és az *Új leoninusok* kézírata is, s bár régóta ismert volt lelőhelyük,³ kutathatóvá most vált igazán tartalmuk.

A vers keletkezésének idejét egész pontosan ismerjük, mivel Babits 1908. augusztus végén Juhász Gyulának írt levelében, melyben olaszországi útjáról számol be, mellékelve elküldi legújabb alkotásait is: „Az utóbbi napokban elköttem néhány új verset. Elég közepesek, de egyszersmind elég folyékonyak, ami nálam ritkaság. De néhányat csatolok írd meg a véleményedet” — írja levele közben, majd a végén valóban lemásolja kettőnek a szövegét. „U.i. A versek közül ideírok kettőt találomra, a többit, nem rosszabbak, elküldöm később.” Eztán következik az *Új leoninusok*, majd a levél írása közben „támadt” *Szonett* (később *Itália* címen lett közismert) kézírata is. A versekhez még egy utólagos,

- 1 Babits Emlékház 71.8.8., hasonmását lásd VENDEL-MOHAY Lajosné, „Áll a régi ház még...”, Szekszárd, Balogh Ádám Múzeum, 1974, 96.
- 2 Az *Esti kérdés* kéziratáról lásd részletesen KELEVÉZ Ágnes, *Levél Fiuméből = Mezei Márta 75. születésnapjára*, Bp., MTA Irodalomtudományi Intézete, Balassi Kiadó, 2004, 40–42.
- 3 *Babits Mihály kézíratai és levelezése: Katalógus*, összeáll. CSÉVE Anna, KELEVÉZ Ágnes, MELCZER Tibor, NEMESKÉRI Erika, I, Bp., Argumentum–PIM, 1993, 240.

magyarázó megjegyzést fűz: „Leoninusokat még akarok írni: örülök hogy találtam egy formát, melynek multja van ugyan a magyar költészetben, de jelenleg senkisé is használja kívülem: legfőlebb utánzó! E formának (nem tudom, érzed-e a küldött versben, melynek vége kissé nehézkes) — különös dekadens hangulata van — legalább úgy érzem.”⁴

Szabó Lőrincnek tett ihlettörténeti vallomásában pedig részletesen elmondja a keletkezés életrajzi körülményeit, sőt az inspiráló irodalmi forrást is megjelöli: „Szekszárd, este, épp vihar előtti hangulatban, a szőlőhegyen. Elképzelt szerelem. Mikor elejét írtam, nem tudtam, hogy mi lesz a vége. De a hangulat nagyon belőlem nőtt és szeretem ezt a verset. Leoninusokat tényleg készakarva akartam megpróbálni. Tennyson is írt és egy kicsit tán hatással is volt rám. Az iskolában tanáraink azt mondták, hogy rímes hexamétereim olyanok, mint a festett szobor és én talán dacból is meg akartam próbálni. Akkor kicsit játékosnak éreztem és mégse az. Az ég színárnyalatai roppant meghatottak akkor, mikor írtam. Jártam ott az úton. Széles kilátás van.”⁵

Babits tehát olyannyira fontosnak érzi a választott versformát, hogy ezt adja verse címéül, s eléje teszi az „Új” jelzöt, hangsúlyozva ezzel, hogy bár hagyományt követ, de újszerűen akarja tenni azt. A címadással a versformáról folytatott mintegy száz éves, hazai poétikai vitában egyértelműen a leoninusok mellett teszi le voksát. E vitában Gyöngyössi Jánosnak, aki maga is a leoninusok népszerű mestere volt az 1800-as évek fordulóján, költeményei 1803-as, második kiadásának előszavában már védelmeznie kellett alkotásait, hiszen többen is megrótták a vers szótagméréssel és rímmel való együttes túldíszítését, „piperézését,” többek közt Ráday Gedeon és Kazinczy is. A vitának Négyesy László, a Babits, Juhász, Kosztolányi által látogatott, híres egyetemi szemináriumvezetője, külön fejezetet szánt verstanában, s Kazinczyt követve az időmértékes vers megrímeltetését egyenesen „téveteget ízlésnek”-nek minősítette.⁶ Négyesy feltehetőleg ezt a nézetét hangoztatta szemináriumain is, s ilyen alapon bírálhatta Babits hasonló, korai verseit is, erre vonatkozhat a Babbitstól fent idézett, Szabó Lőrincnek szánt megjegyzés: „Az iskolában tanáraink azt mondták, hogy rímes hexamétereim olyanok, mint a festett szobor és én talán dacból is meg akartam próbálni.” E vers leoninusának költői újdonságát és finomságát az adja, hogy más metszetnél rímelteti Babits a hexametert és a pentametert; az elsőt, nem mint szokás, a kolón végeken, hanem a harmadtrochaikus metszetnél, a másodikat pedig szabályosan a kolón végeken.⁷

4 Babits levele Juhász Gyulának, [Szekszárd, 1908. aug. 26. előtt] = JUHÁSZ Gyula *Összes művei: Levelezés 1900–1922*, s. a. r. BELIA György, Bp., Akadémiai, 1981, 188.

5 GÁL István, *Babits egyes verseinek keletkezéséről*, It, 1975/2, 461–462.

6 NÉGYESY László, *A mértékes magyar verselés története*, Bp., Kisfaludy Társaság, 1892, 141; a vita részletes leírása: 134–141.

7 VÖ. SZEPEK Erika, SZERDAHELYI István, *Verstan*, Bp., Gondolat, 1981, 227.

Babits az elitélő magyar felfogással szemben angol példára talált, Tennysonra, akinek költészete inspirálóan hatott több versére. Például, mint Babits maga vall róla, a *Csipkerózsa* a *Nappali álom* hatása alatt született.⁸ Az *Új leoninusok* esetében a Szabó Lőrincnek tett vallomásban nem nevezi meg cím szerint azt a verset, amely ösztönözte őt, csak általánosságban utal a költőre. Rába György azonban stíluskritikai alapon megállapította, hogy a minta minden bizonnyal a *Leonine Elegiacs* lehetett, amely egyrészt rímes disztichon-formája miatt hathatott ihletőleg Babitsra, másrészt a két átlekésített tájleírás hasonló tónusa is valószínűsíti a rájátszás lehetőségét, noha a két vers közt szövegegyezés nincs.⁹

Ritka pillanat, amikor egy filológiai hipotézist egy utóbb előkerülő kézirat fényesen igazol. Ez történt most. A nemrég közgyűjteménybe került verskézirat az autográf tintairású versszöveg alatt, egy négysoros ceruzairású angol versrészlet olvasható,¹⁰ amely a *Leonine Elegiacs* utolsó négy sorának másolata, nyilvánvaló utalásként a Tennyson által használt leoninusra.

The ancient poetess singeth, that Hesperus all things bringeth,
Smoothing the wearied mind; bring me my love, Rosalind.
Thou comest morning or even; she cometh not morning or even:
false-eyed Hesper, unkind, where is my sweet Rosalind?

Prózafordítását Rába György közölte: „A régi költőnő azt dalolta, hogy Hesperus minden dolog oka. / Fáradt kedvem csillapítva, hozd meg Rosalindot, szerelmemet. / Te közelgő reggel avagy este; ő nem közeleg se reggel, se este. / Hamis-szemű, barátságtalan Hesperus, hol az én édes Rosalindom?”¹¹

A négy ceruzairású angol sort Babits vagy még a vers keletkezésekor jegyezte fel önmaga számára emlékeztetőül, vagy több mint egy évtizeddel később Szabó Lőrincnek illusztrációként írta a szöveg alá, amikor barátságuk éve alatt versei keletkeztörténetét mesélte el neki, s ennél a műnél név szerint utalt az angol költőre. Akár így, akár úgy, a becses információt tartalmazó papirost sok más kéziratával együtt Szabó Lőrincnek ajánlódta, hasonlóan például olyan fontosnak ítélt költemények kéziratához, mint az *Esti*

8 GÁL István, i. m., 457.

9 RÁBA György, *Babits Mihály költészete 1903–1920*, Bp., Szépirodalmi, 1981, 281; RÁBA György, *A szép hűtlenek: Babits, Kosztolányi, Tóth Árpád versfordításai*, Bp., Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudományi Intézete, Akadémiai Kiadó, 1969, 79.

10 Melczer Tibor a részletet tévesen Shakespeare *Ahogy tetszik* c. vígjátékából valónak véli, nyilván a szövegben előforduló Rosalind név alapján, mely nemcsak a Tennyson-vers címettje, hanem a vígjáték főszereplőjének neve is. *Babits Mihály kéziratai és levelezése*, I, 240.

11 RÁBA György, *A szép hűtlenek*, 79.

kérdés vagy az *Egy verseskönyv epilógusa*, melyeknek születéséről szintén részletesen vallott a fiatal költőnek. Nyilvánvalóan szimbolikus a gesztus: miután a versekben felhalmozott tudásról, a bennük megbúvó emlékekről fellebbentette a fátylat, magukat a kéziratokat, mintegy szellemi útravalóként, átadta pályakezdő tanítványának.

A kézirat azonban további érdekességet is tartogat a Babits-filológia számára. A fólió verzőjén autográf tinta- és ceruzairással hét sornyi latin szöveg található, fölötte, szintén a költő ceruzairásával, egy címszerű, magyar bejegyzés: „Latinra fordítva:” A cím visszautal a túloldali versre, s valóban a különös tartalmat jelöli: Babits, megtartva a versformát, elkezdte latinra fordítani saját versét!

Iam mons livescit, nidoque columba quiescit
nox tacito moritur, tarda ovis ingreditur
agmina nocturnae coguntur nigra procellae
vici plaustra sonant, <fulmine viola> tela Iovis retonant
<Iamque ululant ululae>
Striges clamate! clauduntur ovilia late
Matres solae flent, parva tuguria silent
montes procur imbre tegentur¹²

Az idegen nyelven való versírás nem példa nélküli a fiatal Babitsnál. Különösen bajai éve alatt próbálkozott e nehéz feladattal, és más költeményeinek társaságában többet is elküldött mutatónak Kosztolányinak. Angolul csak egy rövid, tréfás versikét írt: *Dactylusok a Pomeroy-eljárásra*,¹³ franciául azonban már több költeményt: *S'en est fait...*,¹⁴ *Tu es, mon amie*¹⁵ és egy hosszabb verses levelet Kosztolányinak címezve *Mon cher ami!* kezdettel.¹⁶ Latinul is verselt, az *Ad animositatem sapientium*¹⁷ és a *Desperata invocatio* szintén 1906-ban íródtak, és Kosztolányinak postára adva szövegüket, az utóbbihoz még magyarázatot is fűzött Giovanni Pascoli olasz költő akkortájt magyarra fordított latin versére utalva: „Nem pályázom a Pädagogium szerzőjének babéraitra s nem szándékom klasszikus latin verseket írni. De a modern latin még nem egészen holt nyelv, s kár volna halni engedni.”¹⁸

12 Ezúton is szeretném megköszönni Karsay Orsolyának, hogy segített kibetűzni a hevenyészve írt, nehezen olvasható latin szöveget.

13 *Babits Mihály levelezése*, 1890–1906, s. a r. ZSOLDOS Sándor, Bp., Historia Litteraria Alapítvány, Korona Kiadó, 1998, 260.

14 *Uo.*, 260.

15 *Uo.*, 227.

16 *Uo.*, 267–269.

17 *Uo.*, 256.

18 *Uo.*, 226.; Giovanni PASCOLI, *Paedagogium*, ford. JÁNOSI Gusztáv, a képeket rajzolta NAGY Sándor, Bp., Pátria, 1905.

Nem csupán szellemi játék Babitsnál a más nyelvek területére való költői kimerészkedés, hanem a műhely gondos fejlesztésének eszköze, az idegen nyelven, s különösen a latinul olvasható költészet bensővé tételének alapja. Nietzsche elemzése kapcsán fogalmazza meg 1911-ben, hogy bármely nyelven csak az tudhat igazán szabatosan stilizálni (és rendezni a gondolatokat), aki legalább megpróbált már latinul stilizálni. A legnagyobb stilszták egész a legmodernebb időkgig latinul is írtak: „s amint nagy költők egész Shelleyig, Coleridge-ig, sőt egész Baudelaire-ig (akár hacsak iskolai kényszerből is) latinul is verseltek, úgy mindazon nagy filozófusok, akiket világos stíljükért bámulunk — maga Schopenhauer, a *Theoria colorum* szerzője — latinul is írtak.”¹⁹ Nincs adatunk arról, hogy latin szakosként „iskolai kényszerből” verselt-e latinul, de az bizonyos, hogy pályakezdő kortársainak megbecsülését és csodálatát vívta ki a klasszikus nyelven készült alkotásaival. Juhász Gyula még egy évtized múltán is lelkesen emlékszik arra, hogy szegedi éveit alatt „írta *Messalina* című latin nyelvű tragédiáját — Seneca modorában [...] Ekkor írt egy értekezést a tájkertészetről, írt latin és francia verseket.”²⁰ Tudjuk, hogy egyetemi éve alatt milyen nagy elhivatottsággal fejlesztette műfordítói tudását, de az kevésbé ismert, hogy a nyelvek közötti minél szabadabb átjárás lehetőségeit próbálgatva nemcsak magyarra fordított idegenből, hanem ellenkező irányba is. 1910 táján például elkezdte lefordítani, még hozzá nem is rosszul, Vörösmarty *Gondolatok a könyvtárban* című költeményét franciára.²¹ De arra az *Új leoninusok*on kívül nincsen példa, hogy a legnehezebbet is megpróbálta volna: saját versét áttenni más nyelvre.

A most közgyűjteménybe került kézirat mindenképp beszédes példája annak a játékosan kísérletező, bár hihetetlenül tudatos és nagy ambícióval folytatott önképzésnek, mellyel a fiatal Babits költői mesterségére készült.

19 BABITS Mihály, *Nietzsche mint filológus* (Nyugat 1911, II, 57–62) = B. M., *Esszék, tanulmányok*, I, s. a. r. BELLA György, Bp., Szépirodalmi, 1978, 259.

20 JUHÁSZ Gyula, *Babits Szegeden* (Nyugat 1924. ápr. 1.) = J. Gy. *Összes művei*, 7, *Prózai írások*, 1923–1926, s. a. r. ILIA Mihály, Bp., Akadémiai, 1969, 89–92.

21 *Pensées dans la bibliothèque* – *Az Angyalos könyv* harmadik füzetében, OSzK Fond III. 2356. 130. f. r.